

Samenvatting

Vrouwen van de Nederlandse Antillen, Naar een betere toekomst

De positie van de Antilliaanse en Arubaanse vrouw in het heden, verleden en in de toekomst

Sociaal-historisch en empirisch onderzoek

Aan de slag met sterke vrouwen in het Koninkrijk

Onderzoek beleid & praktijk



Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

In het kader van het initiatief Sterke Vrouwen van het Koninkrijk zijn in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties door de Universiteit van de Nederlandse Antillen twee onderzoeken uitgevoerd rond het thema ‘versterking van de positie van de alleenstaande moeder’. Het gaat om een sociaal-historisch en empirisch onderzoek “Vrouwen van de Nederlandse Antillen, Naar een betere toekomst” en een onderzoek naar beleid en praktijk “Aan de slag met sterke vrouwen in het Koninkrijk”. Hierna treft u de samenvatting van beide onderzoeken.

Samenvatting sociaal-historisch en empirisch onderzoek

“Vrouwen van de Nederlandse Antillen, Naar een betere toekomst”

In deze studie over Antilliaanse en Arubaanse gezinsontwikkeling staat de positie van de moeder centraal. In veel gezinnen is zij de enige ouder die de opvoeding van de kinderen draagt. Deze studie laat zien dat een dergelijke positie de vrouw vaak kracht geeft. Na de geboorte van haar eerste kind krijgt haar leven een duidelijker focus en doel. Afhankelijk van de aanwezige randvoorwaarden betekent dit veelal ook het begin van een verdere persoonlijke ontwikkeling van de vrouw.

Opzet en globale observaties

Dit rapport start met een beschrijving van de gezinsontwikkeling in de Nederlandse Antillen en Aruba in historisch perspectief. Mede op basis van observaties uit dit literatuuronderzoek is vervolgens met ruim 60 Antilliaanse en Arubaanse vrouwen in Nederland en in de Nederlandse Antillen en Aruba gesproken over hun positie als alleenstaand moeder. Zodoende is inzicht verkregen in hun ervarings- en beleavingswereld, hun keuzes en beperkingen, hun kwetsbaarheid en hun kracht.

De eerste vraag in dit onderzoek betreft de invloed van het verleden op de hedendaagse Antilliaanse en Arubaanse moeder. De vrouwen in ons onderzoek blijken zich in het algemeen zelf niet zo bewust van het verleden en zien dat als gemis. Bij een aantal vrouwen is het bewustzijn groter, en wordt over een positieve invloed van rolmodellen gesproken. De soms veronderstelde directe relatie tussen het slavernijverleden en de huidige man-vrouw verhoudingen wordt bij de hier onderzochte doelgroep niet aannemelijk gemaakt. Wel zien we dat migratiepatronen uit het recente en een verder verleden duidelijk van invloed zijn geweest op de gezinsontwikkeling in de Nederlandse Antillen en Aruba.

Inzicht in de matrifocale aard van Antilliaanse en Arubaanse familiepatronen is vooral van betekenis voor het begrijpen van de sociale steunfunctie in en rond de moeders. Van ‘alleenstaande moeders’ kan feitelijk niet gesproken worden. Eerder is sprake van fluïde familieverbanden. Deze studie laat zien dat het duiden van deze gezins-samenstelling als (per definitie) problematisch niet gegrond is en ook niet bijdraagt aan het verbeteren van kwetsbare situaties rond deze gezinssamenstelling. Onvoldoende inkomen en een daarmee samenhangend tekortschietend opleidingsniveau zijn vaker oorzaak van problemen, in welke gezinssamenstelling dan ook.

Verschillende ontwikkelstadia, verschillende aandachtspunten

In het onderzoek zien we een continuïteit van traditionele familieverbanden. Er zijn nog veel elementen van matrifocale groepsoopvoeding. De kerk en het geloof worden in geestelijke zin als belangrijke leidraad en steun ervaren bij de opvoeding. Niettemin lijken de familieverbanden de afgelopen jaren onderhevig te zijn aan modernisering en individualisering. Daarbij zien we dat de jonge moeder meer autonomie opeist in de opvoeding van haar kind. Met name op Curaçao en Aruba zal daarom de komende jaren het institutionaliseren en/of versterken van zorg, zoals kinderopvang, of het anderszins faciliteren van de werkende moeder, bijvoorbeeld door deeltijdarbeid, meer in beeld komen.

De steunverbanden in de Antilliaanse en Arubaanse families blijken in het algemeen sterk, met name op de Benedenwinden. Juist hierdoor heeft de migratie van vrouwen naar Nederland voor hen vaak een relatief isolement tot gevolg. In Nederland wordt een gemis aan steun ervaren, zelfs al ontvangt de vrouw uiteenlopende vormen van hulpverlening.

Op de Bovenwinden en op Bonaire is de situatie zorgelijker en zien we dat zowel de familiale als de professionele steunfunctie vaak ontoereikend is. Desondanks tonen ook respondenten hier doorzettingsvermogen. Juist uit het moederschap kan kracht geput worden om zich in te zetten voor positieversterking. Bij veel moeders op deze eilanden is het werken aan het zelfbeeld daarbij een eerste randvoorwaarde die aandacht vraagt.

Levensloop: eigen keuzes en beïnvloedingsruimte

De interessante en soms aangrijpende verhalen van de voor dit onderzoek geïnterviewde vrouwen leveren een divers beeld op met duidelijke parallellen. Enerzijds zien we levenslopen die zich nog vrijwel geheel volgens tradities voltrekken, met veel vanzelfsprekendheden en soms ook veel noodlot. Anderzijds verhalen geïnterviewde vrouwen van een leven dat ze voor hun gevoel zelf hebben vormgegeven. Vaak zien we een combinatie van beide: de vrouw komt uit een situatie waarin zij aan haar leven weinig richting gaf, maar heeft zich hieraan ontworstelt en het leven meer naar eigen inzicht ingericht. Het omslagpunt ligt in deze gevallen altijd bij de eerste zwangerschap.

Bij vrijwel alle respondenten zien we dat de zwangerschap van het eerste kind een weinig bewuste keuze was. De abrupte overgang naar moederschap leidt echter tot het maken van duidelijke keuzes, bijvoorbeeld voor het volgen van een opleiding met het oog op een beter betaalde baan en daarmee een grotere keuzeruimte. Bij deze vrouwen wordt doorzettingsvermogen direct genoemd als een kenmerk van een 'sterke vrouw'. Dit effect zien we niet in de interviews met vrouwen van de Bovenwinden en Bonaire. De vrouwen ervaren minder steun uit hun omgeving, en vaak is sprake van een

gebrekkig en negatief zelfbeeld. Pas wanneer dit ontwikkeld zou zijn tot een zeker niveau, kan een volgende stap naar persoonlijke groei mogelijk worden.

De keuze om zelfstandig te wonen is een duidelijke wens van veel vrouwen, vooral op Curaçao en Aruba. In Nederland komt uit de interviews duidelijk naar voren dat het zelfstandig wonen van alleenstaande Antilliaanse en Arubaanse moeders niet altijd de gewenste situatie is. Hier ontbreekt vaak een alternatief voor. Opvallend is dat de partnerkeuze, maar ook de keuze om te migreren, nergens als een 'major life event' lijkt te worden beschouwd. De kwestie rond partnerkeuze lijkt sterk beïnvloed door de algemene notie dat mannen zich toch niet binden. Er is wel een sluimerend ideaal bij respondenten van een kerngezin met man en kinderen, maar dit wordt weer gemakkelijk losgelaten en maakt plaats voor de realiteit van alledag. Veel vrouwen kiezen op een gegeven moment bewust voor een leven zonder man. Het geeft trots en waardering van de gemeenschap dat ze het alleen redden.

Zelfredzaamheid en randvoorwaarden

Als moeders van eenoudergezinnen eenmaal keuzemogelijkheden krijgen en zien, blijkt dat zij die kansen ook zoeken en grijpen. In hun verhalen vertellen veel oudere respondenten trots dat ze het toch gered hebben. Hun opleiding- het verder ontwikkelen van hun capaciteiten - heeft hier het meest aan bijgedragen. Diverse vrouwen hebben met kleine kinderen toch een HBO of WO opleiding weten te voltooien.

In Nederland geven de geïnterviewde vrouwen aan dat zij het moeilijk vinden dat er druk staat op het (snel) zelfredzaam worden. Bij vrouwen in hulpverleningssituaties staat het op een heel basaal niveau vormen van een eigen huishouding vaak centraal. In de Antillen en Aruba kent de samenleving nog tot op zekere hoogte de familiale en 'next to kin' wederkerigheid. Als het moet, levert ieder zijn of haar materiële en immateriële bijdrage aan de (groot)huishouding, waardoor het niet nodig is dat iemand leert om een gehele huishouding zelfstandig te runnen. In Nederland is dit een eerste vereiste, anders redt men het noch op korte noch op langere termijn.

Naast capaciteiten om een huishouding zelfstandig te voeren, opleidingen te volgen en een baan te vinden, vertellen de respondenten dat ze hun opvoedingscapaciteiten een cruciale factor vinden in hun zelfredzaamheid en in hun krachtig zijn. Respondenten ontleen hun kracht aan het succes van de kinderen. Het zijn vrouwen die het hebben gered en onder zeer zware omstandigheden toch hun kind goed hebben opgevoed. Het onvoorwaardelijk van hun kind blijven houden, in contact met het kind blijven en voor hun kind blijven staan, zien ze daarbij als essentieel.

Sociaal netwerk, familieverbanden en hulpverlening

Uit het onderzoek blijkt dat er verschillen zijn in netwerken waarop de respondenten van de verschillende eilanden of in Nederland een beroep doen. De respondenten op de Benedenwinden en in Nederland ervaren (nog) een grote kracht vanuit het steunnetwerk van familie en vrienden. In Nederland wordt dit sociale netwerk door de Antilliaanse en Arubaanse vrouwen als een groot gemis ervaren. Professionele hulprelaties kunnen dit niet gemakkelijk vervangen. Daarnaast zijn er ook positieve geluiden van de Antilliaanse en Arubaanse respondenten in Nederland over de hulpverlening. Wel wordt aangegeven dat de aanpak niet altijd aansluit. De Nederlandse aanpak heeft meestal een meer formeel of zakelijk karakter, terwijl voor de Antilliaanse en Arubaanse respondenten de waarde van een vertrouwensrelatie tussen hulpverlener en de Antilliaan als cliënte cruciaal is.

Een trend is waarneembaar dat de samenlevingen in de Antillen – elk in hun eigen tempo - individualiseren, en dat de matrifocale huishoudens geleidelijk overgaan op meer formele zorgstructuren, zoals kinderopvang. De zorg wordt meer uitbesteed, maar niettemin zullen waarschijnlijk nog lange tijd de matrifocale netwerken blijven bestaan naast de meer geïnstitutionaliseerde netwerken. Idealiter vullen ze elkaar goed aan.

Tot slot

Onderwijs komt in dit onderzoek duidelijk naar voren als de doorslaggevende factor voor vooruitgang. Dat geldt zowel op individueel als op maatschappelijk niveau. Meer onderwijs leidt tot een verbetering van de verdiencapaciteit. Het draagt bij tot de versterking van het zelfbeeld, maar ook tot een verbetering van het vermogen tot zelfreflectie. De mogelijkheid om bewuste keuzes te maken en deze te kunnen verwoorden en verdedigen, neemt daarmee sterk toe. Op maatschappelijk niveau kan onderwijs de ruimte en het instrumentarium bieden om het verleden actief een plaats te geven en er kracht uit te putten. Kortom: voor de versterking van de alleenstaande moeder en het gezin dat zij draagt, is het bevorderen en faciliteren van 'life-long-learning' cruciaal. Zoals een bekend gezegde aangeeft: To educate a woman is to educate a nation.

Samenvatting Onderzoek Beleid & Praktijk

“Aan de slag met sterke vrouwen in het Koninkrijk”

Beleid Nederlandse Antillen en Aruba

Uit de beleidsanalyse blijkt dat er op de meeste eilanden in strikte zin geen beleid bestaat om alleenstaande vrouwen te ondersteunen. Dit neemt niet weg dat er vanuit de overheid wel degelijk beleidsinitiatieven genomen zijn. Op elk eiland heeft de ondersteuning van vrouwen een plek gekregen. Soms geïnstitutionaliseerd in de vorm van een Bureau Vrouwenzaken (Curaçao) of de Women's Desk (Statia en Sint Maarten). Veel vaker echter in de vorm van ambulante dienstverlening bij bestaande diensten als Sociale Zaken en de GGD (Aruba en Saba).

Het verschil tussen de Beneden- en Bovenwinden lijkt te zijn dat de problematiek van alleenstaande vrouwen op de Benedenwinden meer erkenning heeft gekregen.

Met name op de Bovenwinden is het van belang om rekenschap te geven van het feit dat migranten een dominante plaats hebben in de samenleving. In het nadenken over verdere ondersteuning van (jonge) alleenstaande moeders zal de diversiteit van herkomst van de vrouwen en de daarmee samenhangende specifieke omstandigheden (taal, inburgering, integratie) een plaats moeten krijgen.

Aandacht verdient tot slot het feit dat er verschillende samenwerkingsprogramma's bestaan op sociaal gebied die mede de beleidsagenda bepalen op de eilanden (SEI op alle eilanden, AMFO). Voor de BES-eilanden geldt dat de band richting rijksdepartementen nog niet geheel uitgewerkt is. De verwachting is echter dat beleidsprioriteiten vanuit Nederland zich meer zullen laten gelden op de BES-eilanden dan voorheen.

Instellingen, programma's en interventies Nederlandse Antillen en Aruba

Voor alle eilanden geldt dat er nauwelijks projecten gevonden zijn die zich specifiek richten op moeders en/of vrouwen. Op de Bovenwinden zijn de schaalgrootte en beschikbare middelen van invloed. De doelgroep is vaak klein en de middelen van NGO's beperkt, waardoor er eerder voor een generieke aanpak gekozen wordt. Op de Benedenwinden zien we vaker dat er sprake is van een bewuste keuze.

Bij de meeste interventies ligt de nadruk op de (potentiële) tienermoeder en de preventieve aanpak: voorkomen dat vrouwen keuzes maken die negatief voor hen kunnen uitpakken.

Kijken we naar de inhoud van projecten dan valt op dat we, naar analogie van het beleidsdeel, zien dat op de Bovenwinden veel aandacht besteedt wordt aan mishandeling en gezondheidsvraagstukken.

We kunnen stellen dat de implementatie van een specifieke aanpak voor vrouwen daar begint bij het oplossen van de ergste misstanden: 'het blussen van de brandjes'. Een integrale aanpak, waarbij ook toeleiding naar werk en kinderopvang inbegrepen is, bestaat nog niet. Op de Benedenwinden is dat vaker te zien. Daar richten de projecten zich vaker op sociaaleconomische participatie van vrouwen. Het gebrek aan middelen en menskracht bepaalt het beeld van uitvoering. Dat kan verklaren waarom er relatief weinig innovaties plaatsvinden in dit veld, laat staan dat er sprake is van kennisuitwisseling.

Beleid Nederland

Het specifieke Antillianenbeleid heeft zich vooral geconcentreerd op de aanpak van jongeren betreffende voortijdig schooluitval, criminaliteit en werkloosheid. Het empoweren van vrouwen en het vergroten van de zelfredzaamheid komt op verschillende punten wel naar voren, maar het beleid is niet specifiek gericht op Antilliaanse en Arubaanse vrouwen. Uitgangspunt van het specifieke Antillianenbeleid is dat dit op den duur overbodig wordt. Na 2017 moeten de algemene voorzieningen toegankelijk zijn voor Antilliaanse en Arubaanse Nederlanders.

Interventies Nederland

We zien in de Nederlandse situatie dat de interventies gebaseerd zijn op een aantal typen aanpak. Van de interventies die beschreven zijn, werken er twee op basis van ontmoeting. De overige interventies bieden hulp en ondersteuning op individuele basis of aan het gezin. De hulpverlener neemt in de interventies vaak een positie in tussen cliënt en de officiële hulpverleningsinstanties.

De interventies die opgenomen zijn in deze analyse, bieden allen ondersteuning op verschillende gebieden, en werken vaak tegelijkertijd aan zelfbeeld, empowerment, schuldhelpverlening en ondersteuning op het gebied van opvoeding. In de doelstellingen van de interventies komt het woord 'zelfredzaamheid' overigens weinig voor. Wel bieden alle interventies ondersteuning op dit gebied.

Elementen voor kansrijke interventies

In dit veldonderzoek is met diverse instanties gesproken over hun interventies en aanpakken, de mate van succes en falen, en de redenen hierachter. Hier worden deze ervaringen - aanvullend op de suggesties uit het empirische onderzoek - kort weergegeven.

Algemeen

Verwerk narratieve methodes in de interventies. Uit het voorgaande empirische onderdeel van dit onderzoek is naar voren gekomen dat het stilstaan bij de levensloop en het bespreken van levensloopkeuzes voor de geïnterviewde vrouwen als zeer prettig en stimulerend werd ervaren. Door de vraagstelling in de interviews werden de vrouwen gedwongen om de losse elementen van hun leven in perspectief te zien, waardoor zij zelf nieuwe inzichten verkregen. In de sociale wetenschap is dat geen nieuw fenomeen. Gebaseerd op deze ervaringen is de zogenaamde narratieve methode ontwikkeld – interventies die vertrekken vanuit ‘het verhaal’ van de cliënt en veel ruimte laten voor het vertellen en interpreteren. Niet een diagnostische formulering is het vertrekpunt van de hulpverlening, maar het door de vrouw vertelde verhaal. Juist gezien de sterke traditie van verhalen vertellen in het Caribisch gebied – neem de functie van de Nanzivertellingen – wordt vermoed dat de verwerking van narratieve methodes in interventies van grote waarde kan zijn voor Antilliaanse en Arubaanse vrouwen.

Geef ruimte voor traumaverwerking. Bij de bespreking van het empirisch onderzoek in een paneldiscussie met experts op Curaçao (september 2009) kwam een ander kansrijk element naar voren. Meerdere van de aanwezige experts gaven aan dat zij in veel hulpverleningstrajecten een eerste stap noodzakelijk achten waarin stilgestaan wordt bij traumaverwerking. Door het verleden een plaats te geven, komen de vrouwen weer open te staan voor nieuwe initiatieven voor de toekomst. Veel vrouwen dragen moeilijke ervaringen met zich mee, zoals misbruik in de familie, waarbij de dader zich nog in de omgeving bevindt. Bij de Nederlandse Antilliaanse en Arubaanse vrouwen weten wij dat misbruik bij een deel van de vrouwen in de hulpverlening een reden is geweest voor de verhuizing naar Nederland. Het stilstaan bij deze achtergrond en het bieden van ruimte voor vergeving van de dader is in deze gevallen essentieel. Gezien de waarde die de vrouwen hechten aan geloof en religie ligt een samenwerking met kerkgenootschappen voor dit aspect voor de hand. Op Bonaire zou de hulpverlening hier in de praktijk al mee werken.

Nederlandse Antillen en Aruba

Op de Nederlandse Antillen en Aruba is het van belang rekening te houden met de volgende zaken.

Houdt rekening met de interrelaties tussen jonge moeders. Op de Nederlandse Antillen en Aruba geldt vaak dat moeders elkaar kennen en regelmatig ook een partner ‘delen’ of ‘gedeeld hebben’. Dat zorgt voor een onwenselijke dynamiek in werkgroepen en vaak ook tot uitval. Heb hier aandacht voor, ga in beperkte mate de ‘antecedenten’ van de moeders na en wees scherp en daadkrachtig wanneer een dergelijke interrelatie zich voordoet.

Betrek de opvoeder intensief bij projecten. De aandacht gaat nu vaak heel snel naar het 'lijdend voorwerp', de alleenstaande moeder. De 'opvoeders' waarmee de moeder in aanraking komt, blijven vaak buiten beeld. Terwijl het juist de moeder, de leerkracht, de buurthulp zijn die in hoge mate bepalen wat de moeder doet met de lessen uit de projecten. Breng die opvoeders in kaart, benader ze actief en geef ze idealiter een verantwoordelijkheid in projecten.

Betrek kerkelijke instanties bij het versterken van het zelfbeeld. Uit de praktijk blijkt dat meisjes worstelen met een weinig realistisch zelf- en toekomstbeeld, en een laag gevoel van eigenwaarde, vaak versterkt nadat zij door hun zwangerschap zich door de samenleving uitgestoten hebben gevoeld. Voor een hulpverlener is dit één van de moeilijkste gespreksonderwerpen. In de empirie zijn enkele voorbeelden naar voren gekomen waarin vanuit de kerk het gesprek met meisjes werd aangegaan over de liefde die God voor hen heeft. Bij de geïnterviewden heeft dit een doorbraak betekend in het (her)vinden van hun eigenwaarde. Dit sluit geheel aan bij de algehele bevindingen ten aanzien van de rol van geloof en kerk. Het geloof geeft houvast, terwijl de kerk als instituut een constante en gerespecteerde factor is in hun leven. Verbind daarom reguliere hulpverlening aan kerkelijk werk.

Creëer vertrouwenspersonen of ambassadeurs. Geef mensen die overwicht hebben en de wereld van jonge moeders kennen status. Mensen met autoriteit in de wijken zijn meestal wel bekend en kunnen ingezet worden. We hoeven niet altijd met een nieuw team van 'buitenstaander' de wijk in te gaan.

Nederland

In de Nederlandse situatie zien wij de volgende kansrijke elementen voor interventies.

Zorg voor aansluiting bij leefwereld cliënt. Uit ons veldonderzoek blijkt dat de kennis van de hulpverlener over de achtergrond van de cliënt van groot belang is. Het is niet zozeer nodig dat de hulpverlener dezelfde achtergrond of afkomst heeft als de cliënt, maar de hulpverlener moet over voldoende kennis beschikken betreffende de achtergrond van de cliënt zodat het plan van aanpak aansluit op de leefwereld van de cliënt.

Stel collectieve zelfredzaamheid centraal. Uit het empirisch onderzoek is gebleken dat er op het gebied van zelfredzaamheid sprake is van een cultuurverschil tussen Nederland en de Nederlandse Antillen. Op de Antillen is het gebruikelijk dat je gebruik maakt van je sociale netwerk en je familie, in Nederland moet iedereen alles zelf

kunnen. Op de Antillen is er sprake van een collectieve zelfredzaamheid en in Nederland van individuele zelfredzaamheid. Om dit cultuurverschil te overbruggen, zouden interventies zich meer kunnen richten op het 'samen doen' en minder op de individuele zelfredzaamheid. Hierbij speelt het opbouwen van een community een rol. Deze community kan de collectieve zelfredzaamheid mogelijk maken en vergroot de leefwereld en referentiekaders van de vrouwen.

Verbeter de informatievoorziening. De doelgroep weet niet altijd wat mogelijk is in Nederland en bij welke hulpverleningsinstellingen zij terecht kunnen. Informatievoorziening is daarom van belang, waarbij rekening gehouden moet worden met de specifieke eigenschappen van de doelgroep.

Zorg dat de eerste levensbehoeften op orde zijn. Een dak boven je hoofd en brood op de plank. Het belang van capability building voor deze doelgroep, zoals in het werk van Martha Nussbaum is betoogd en toegelicht in het vorige deel van dit onderzoek, zien we in dit veldonderzoek nadrukkelijk terug. Mensen kunnen zichzelf moeilijk ontwikkelen wanneer er onzekerheden zijn in de basisbehoeften.

Zorg voor continuïteit voor de cliënt. Nederlandse interventies zijn gebonden aan tijdelijke (project)financiering en dit leidt tot kortdurende interventies. De tijdelijke financiering van projecten heeft, zoals door Daniel Giltay Veth beschreven, een 'projectencarrousel' opgeleverd. In het kader van levenslang en levensbreed leren en het gemis van een netwerk, zou begeleiding van de doelgroep voor een langere periode ten goede komen aan de ontwikkeling van de vrouw. Zorg daarom dat zij voor een langere periode iemand heeft om mee te reflecteren en nieuwe kansen te ontdekken.

Elementen voor kansrijke interventie voor de thema's zelfbeeld, empowerment en zelfredzaamheid

Zelfbeeld en Levensloop

We constateren dat de situatie op de Bovenwinden en op Bonaire zorgelijk is en dat steunfuncties vaak ontoereikend zijn. Dat zien we ook vaak terug in het gemis aan beleid. Inrichting van beleid per eiland lijkt hier nog een stap te ver. Zowel praktisch gezien de geringe schaalgrootte als sociaal cultureel gezien het bespreekbaar maken van dit onderwerp. Zinvol lijkt om de relatie met uitvoeringsinstanties die het veld kennen, te intensiveren en te verbreden. Deze organisaties kennen het veld en verrichten vaak pionierswerk. Op basis van bevindingen uit deze groepen kan de overheid voor de middellange termijn beleid ontwikkelen dat beter aansluit bij deze doelgroep.

Uit het voorgaande empirische onderdeel van dit onderzoek is naar voren gekomen dat het stilstaan bij de levensloop en het bespreken van levensloopkeuzes voor de geïnterviewde vrouwen als zeer prettig en stimulerend werd ervaren. Juist gezien de sterke traditie van verhalen vertellen in het Caribisch gebied – neem de functie van de Nanzivertellingen - kan de verwerking van narratieve methodes in interventies van grote waarde zijn voor Antilliaanse en Arubaanse vrouwen. Door het verleden een plaats te geven, komen de vrouwen weer open te staan voor nieuwe initiatieven voor de toekomst.

Empowerment en Scholing

Uit dit onderzoek blijkt dat het faciliteren van de werkende moeder op Aruba en Curaçao een voorwaarde is voor een betere participatie in de samenleving. We zien hier voorbeelden zoals de kinderopvangregeling binnen de Sociale Vormingsplicht en meer aandacht voor toeleiding naar werk. Voor Aruba specifiek geldt echter dat de vertraagde invoering van de leerplicht voor alleenstaande moeders nog steeds een punt van zorg blijft. Een versnelde invoering blijft een belangrijk element in het empoweren van jonge alleenstaande moeders. Voor Curaçao geldt dat de verbinding richting arbeidsmarktbeleid, zoals die breed is ingezet op het eiland, nog niet richting dit thema gelegd is.

Zelfredzaamheid en Intermediairs

Doel van het Rijk is om in 2017 te stoppen met de financiering van specifiek Antillianenbeleid. Een afbouw met ingang van 2014 moet zeer concreet vorm krijgen. Het idee hierachter is dat vanaf die tijd de reguliere instanties toegerust zijn om de doelgroep te bereiken. Uit dit onderzoek blijkt dat er nog een kloof te overbruggen valt. De kennis over de officiële instellingen en wat zij voor de vrouwen kunnen betekenen, moet vergroot worden zodat zij weten dat zij aanspraak kunnen maken op bijvoorbeeld studiefinanciering en subsidie voor de kinderopvang. Andersom zullen de reguliere instanties meer aansluiting moeten zien te vinden bij de leefwereld van de doelgroep.

Omdat de doelgroep veelal te maken heeft met multi-problematiek is het van belang dat strijd tussen hulpverleninginstanties onderling vermeden wordt. De cliënt heeft geen baat bij concurrerende hulpverleners en hier kan het aanstellen van een persoonlijke begeleider uitkomst bieden.

Het streven van de Nederlandse samenleving naar individuele zelfredzaamheid is voor de Antilliaanse vrouw een grote stap. Een tussenweg zou kunnen zijn de collectieve zelfredzaamheid. Door samen zelfredzaam te zijn, leert de vrouw haar eigen krachten in te zetten en zij kan leren van de krachten uit het collectief. Hiervoor is het nodig dat het opbouwen van een community gestimuleerd wordt.

Tot slot: het verschil in beleidscultuur

Het verschil in beleidscultuur tussen de Nederlandse Antillen en Aruba enerzijds en Nederland anderzijds is groot. De politieke horizon waartegen het beleid geschreven wordt, is in Nederland op twee manieren sterk van invloed:

Beleed in Nederland is probleemgestuurd beleid en het krappe tijdpad waarbinnen successen geboekt moeten worden (4 jaar), legt een druk op de uitvoeringspraktijk en kan continuïteit en een adequate leercurve in de weg staan.

In de Nederlandse Antillen en Aruba zijn de lijnen tussen bestuur, beleid en uitvoering door de schaalgrootte veel korter. De beleidsruimte is kleiner. Wat de verschillende uitvoeringsorganisaties doen, wordt bepaald door een combinatie van jarenlange praktijkervaring en de sturing door de gedupeerde en zijn beleidsmakers. Het omzetten van beleid in een klinkende, vernieuwende aanpak is minder aan de orde, en de neiging om te documenteren minder groot.

De tijdelijke financiering van projecten en interventies heeft in Nederland een projectencarrousel opgeleverd. Op basis van deskresearch en seminars zijn voldoende elementen geïdentificeerd die interventies voor de alleenstaande Antilliaanse en Arubaanse moeders kansrijk maken. Effectieve interventies zijn er volop. De Nederlandse Antillen en Aruba zitten niet op eenzelfde projectencarrousel te wachten. Uitwisseling van kennis en informatie tussen de verschillende delen van het Koninkrijk en tussen de eilandgebieden onderling zou een positieve input aan de verduurzaming van de interventies kunnen leveren.

